

Millaisissa tilanteissa suomalaiset käyttävät alkoholia – ja miten tilanteet eroavat väestöryhmittäin?

TOMI LINTONEN & PEKKA KUMPULAINEN & JANNE HÄRKÖNEN & PIA MÄKELÄ

Alkoholin juominen liittyy aina johonkin tilanteeseen, ja etenkin välittömien haittojen on todettu liittyvän juomistilanteen ominaisuuksiin. Tutkimuksessa käytetyn yksittäisiä juomiskertoja koskevan aineiston pohjalta on mahdollista tunnistaa tyypilliset suomalaiset juomistilanteet. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia ovat erilaisten juomistilanteiden yleisyserot eri väestöryhmissä ja miten riskijuojien juomistilanteet eroavat muiden suomalaisten juomistilanteista.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Alkoholihaitoissa on merkittäviä eroja väestöryhmien välillä sekä Suomessa että kansainvälisesti. Suomessa miehet kuolevat ja/tai sairastavat alkoholisyistä naisia useammin, keski-ikäiset nuoria useammin (Päihdetilastollinen vuosikirja 2019, 2020), vähemmän koulutetut ja pienituloiset enemmän kuin korkeasti koulutetut ja hyvin toimeentulevat (Herttua ym. 2008; 2015). Erot ovat osin huomattavan suuria: pitkäaikaistyöttömillä alkoholikuoleman riski oli kaksitoistakertainen ja lyhytaikaisesti työttöminä olleilla kuusinkertainen koko vuoden työllisinä olleisiin verrattuna (mt.). Runsaalla juomisella on yhteys työllisyyteen: työttömyyden riski oli suurempi runsaasti juovilla, ja työn ulkopuolella olevista suurempi osa käyttää alkoholia runsaasti (Henkel 2011; Paljärvi ym. 2014). Eurooppalaisessa vertailussa koulutusryhmien väliset alkoholikuolleisuuserot ovat olleet suuria, etenkin Itä-Euroopan maissa,

kuten Unkarissa, Sloveniassa, Liettuassa ja Virossa, mutta myös Suomessa ja Tanskassa (Mackenbach ym. 2015).

Osa alkoholihaittojen väestöryhmäeroista selittyy ryhmien välisillä eroilla alkoholin kokonaiskulutuksessa ja osa eroilla juomatavoissa. Suomessa miehet joivat vuonna 2016 puhtaaksi alkoholiksi laskettuna keskimäärin 15,8 litraa ja naiset 5,8 litraa alkoholijuomia vuodessa ja 30–49-vuotiaat joivat keskimäärin kaksi litraa muun ikäisiä enemmän (Mäkelä 2018a). Toimihenkilöillä alkoholin keskikulutus oli vuonna 2016 pienempi kuin työntekijöillä ja muilla sosioekonomisilla ryhmillä (Mäkelä 2018b). Käypä hoito -suosituksen (Alkoholiongelman hoito 2015) määrittelemän alkoholin keskimääräisen kulutuksen kohtalaisen tai korkean riskin juojia oli miehistä 17 prosenttia ja naisista 10 prosenttia (Lintonen & Mäkelä 2018). Humalahaittojen riskin osalta sukupuolierot olivat suuremmat: ainakin kerran kuuksaudessa viisi tai useampia annoksia kerralla joi 39 prosenttia miehistä ja 14 prosenttia naisista. Humalajuominen oli yleisintä keskiasteen koulutuksen saaneiden joukossa (32 %) ja harvinaisinta korkeakoulutetuilla (21 %; mt.). Alempien sosioekonomisten ryhmien korkeampaa alkoholikuol-

Juomatapatutkimuksen tiedonkeruun rahoitukseen osallistui Alko Oy. Tutkimukseen saatiin rahoitusta Juho Vainion säätiöltä (202100409).

leisuutta on selitetty muun muassa humalajuomisen keskeisemmällä osalla näiden ryhmien juomatavoissa (Ally ym. 2016).

Viime vuosina on enenevässä määrin alettu tutkia, miten juomistilanteiden ominaisuudet ovat yhteydessä juomiskerroilla nautitun alkoholin määrään ja koettuihin haittoihin (Kuntsche ym. 2014; Meier ym. 2018; Stanesby ym. 2019; Stevely ym. 2020a). Tilanteet ovat tärkeitä alkoholinkäytön motiivien ja niiden ehkäisyn kannalta. Epidemiologisessa tutkimuksessa käytetään usein tietoa, juoko henkilö viikoittain tai kuinka usein on juonut 6 tai useamman annoksen kerralla ja millaisia seurauksia siitä on. Harva kuitenkaan juo viikoittain tai tietyn määrän alkoholia juomista itseään varten, vaan sitä motivoi jokin tilanne: kohotetaan tunnelmaa viikonlopun alkaessa, käydään vieraisilla, mennään juhliin, otetaan olut saunan päälle, ja näissä eri tilanteissa alkoholin erilaiset funktiot – ravintoaine, janojuoma, erottautumisen väline, sosiaalinen liukaste, pään sekoittaja, jne. – vaihtelevat. Ehkäisytyön tehostamiseksi on tarpeen ymmärtää paremmin, mistä alkoholinkäytössä on kysymys ja mitä se merkitsee eri ryhmissä, joissa koetaan eri määrä haittoja. Sosiologisessa kirjallisuudessa tällaisia käyttäytymisen ja kulutuksen tilanteita on tutkittu käytäntöinä ja niiden pohjalta on kehitetty käytäntöteoriaa (esim. Warde 2005, ks. myös Katainen & Maunu 2017). Petra Meier ym. (2018) ovat pyrkineet edistämään käytäntöteoreettisen näkökulman tuomista alkoholitutkimukseen. Alkoholinkäytön saralla juuri erilaisten juomistilanteiden on ajateltu kuvaavan ”käytäntöjä” (*drinking practices*). Suomalaisessa tutkimuksessa muun muassa Anu Katainen ja Antti Maunu (2017) sekä Maunu ja Katainen (2021) ovat pyrkineet edistämään sekä alkoholinkäytön että laajemmin elintapojen analysoimista käytäntöjen näkökulmasta.

Suurin osa juomistilannetutkimuksista on keskittynyt opiskelijoiden tai nuorten aikuisten juomiin alkoholimääriin (Stevely ym. 2020b). Juomistilannetutkimuksia ei juurikaan ole tehty väestötöksillä, vaan esimerkiksi haastatteleamalla satunnaisesti yöelämässä kohdattuja tutkittavia, kuten tehtiin Australiassa (Miller ym. 2014). Paul Dietze ym. (2014 ja 2017) tutkivat Melbournen metropolialueella humalajuomista edustavalla otoksella, mutta kohteena olivat vain 18–25-vuotiaat. Laajoja, väestötöksillä tehtyjä tutkimuksia ovat julkaisseet André Demers (1997) 18–64-vuotiaista Montrealin metropolialueelta, Heli Mustonen

ym. (2014) 15–69-vuotiaista Manner-Suomesta ja Abdallah Ally ym. (2016) 18 vuotta täyttäneistä Yhdistyneestä kuningaskunnasta. Tutkimusta on julkaistu pääasiassa anglo-amerikkalaisesta kulttuuripiiristä, jossa juomatapoihin saattaa liittyä suomalaisesta juomisesta poikkeavia piirteitä.

Väestötöksillä tehdyt juomistilannetutkimukset ovat harvinaisia, ja juomistilanteita ei ole juurikaan analysoitu väestöryhmänäkökulmasta. Nuorilla miehillä humalajuomisen on todettu olevan normi eikä tilannetekijöiden vaikutusta ole juuri havaittu, mutta vanhemmilla miehillä on tunnistettu monia juomista lisääviä tekijöitä (esim. juominen ilman syömistä, juominen viikonloppuna, juominen seurassa), jotka yhdistyessään keskenään jopa kymmenkertaistivat humalajuomisen todennäköisyyden (Demers 1997). Naisilla Demers ei havainnut voimakkaita juomiseen vaikuttavia tilannetekijöitä. Vähemmän arvostetuissa ammateissa työskentelevien on todettu juovan harvemmin, mutta heidän keskimääräinen juomisensa on ollut runsaampaa lähes kaikissa juomistilanteissa (Ally ym. 2016). Maunun ja Kataisen (2021) analyysi taas kertoi, että ammattikoululaiset eivät tulkinneet vaikkapa tupakointia, alkoholinkäyttöä tai kasvissalaatin valmistusta koskevaa kuvastoa terveyden vaan sosiaalisten suhteiden ja arjen rutiinien tai käytäntöjen kautta, mikä vahvistaa tilanteiden, käytäntöjen ja merkitysten olevan tärkeitä, jos elintapoihin halutaan vaikuttaa.

Tässä tutkimuksessa tavoitteenamme on tutkia, millaisia eroja eri väestöryhmien välillä on juomisen tilanteissa. Tämä tieto parantaa ymmärrystämme siitä, miksi juomatavat, juodut määrät ja siten myös haitat vaihtelevat ryhmien välillä, ja näiden juomistilanteita koskevien tietojen pohjalta on mahdollista selvittää, mihin väestöryhmiin ehkäiseviä toimia on erityisesti syytä kohdentaa ja miten ehkäisevien toimien on ehkä syytä erota väestöryhmien välillä. Jatkoimme nyt tehdyssä tutkimuksessa Mustosen ym. (2014) lähestymistavalla suomalaisten juomistilanteiden luokittelua. Ensimmäisessä vaiheessa tunnistettiin tyypilliset suomalaiset juomistilanteet niitä kuvaavien ominaisuuksien perusteella. Toiseksi tutkimme näiden juomiskertojen yleisyyseroja eri väestöryhmissä suomalaisten juomistilanteita koskevan tiedon tarkentamiseksi. Kolmanneksi analysoimme sitä, miten riskijuojien juomiskerrat eroavat muiden suomalaisten juomiskerroista.

Juomatapatutkimuksen aineisto kerättiin käyntihaastatteluun 15–79-vuoden ikäisten Manner-Suomen alueella asuvien henkilöiden satunnaisotokselta vuonna 2016; vastanneita oli 2 285 (60 % otoksesta; Mäkelä 2018c). Nuorten aikuisten (18–29-vuotiaat) poimintatodennäköisyys oli kaksinkertainen muihin verrattuna sen varmistamiseksi, että mukaan saataisiin riittävästi nuoria aikuisia, joiden osallistumisaktiivisuus on useissa kyselyissä ollut muita ikäryhmiä heikompi. Erilaisen vastausaktiivisuuden aiheuttamia eroja on korjattu nk. jälkiosituspainoilla, jotka on muodostettu sukupuolen, iän ja alueen perusteella. Tutkimussuunnitelma arvioitiin ja hyväksyttiin sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen että Tilastokeskuksen eettisissä toimikunnissa. Juomatapatutkimuksen perustulokset on julkaistu teoksissa Janne Härkönen ym. (2017) sekä Pia Mäkelä ym. (2018d).

Vastaajilta, jotka kertoivat juoneensa alkoholi-juomia viimeisen kahdentoista kuukauden aikana, kysyttiin yksityiskohtaisia tietoja kaikista niistä juomiskerroista, jotka osuivat haastattelua edeltävään kartoitettavaan ajanjaksoon. Kartoitettavan ajanjakson pituus vaihteli vastaajan juomisen useuden mukaan niin, että useimmin juovilta kirjattiin heidän viimeisimmän seitsemän päivän juomiskertansa ja harvimmista juovilta viimeisimmän kahdentoista kuukauden juomiskerrat (yhteensä seitsemän eri vaihtoehtoa). Vähintään yhden alkoholin käyttökerran raportoi 1 888 vastaajaa, ja juomiskertoja raportoititiin yhteensä 6 697.

Alkoholin käyttöä koskevat tiedot haastattelusta ja haastateltavia koskevat tiedot rekistereistä

Jokaisesta juomiskerrasta kirjattiin tilanteen luonne, paikka, seura, viikonpäivä, alkamis- ja loppumisaika, nautittujen juomien lajit ja määrät (Mäkelä ym. 2017a); tilannekuvauksesta johdetut indikaattorit on esitetty taulukossa 1. Väestöryhmien luokittelussa tarvittava aineisto saatiin väestörekisteritiedoista, ja ne liitettiin haastattelutietoihin.

Sama alkoholimäärä johtaa erilaiseen veren alkoholipitoisuuteen riippuen henkilön sukupuolesta ja massasta sekä siitä, minkä ajan kuluessa alkoholi nautitaan. Analyysissä käytettiin Patricia Watsonin ym. (1981) kaavalla laskettua laskennallista veren alkoholipitoisuutta (BAC), jossa käytettiin veren vesimäärän pitoisuutena 80,65 prosenttia John Brickin (2006) esittämän mukaisesti:

Kehon nestemäärän arvioitiin olevan miehillä $20,03 - 0,1183 \cdot \text{ikä} + 0,3626 \cdot \text{massa (kg)}$ ja naisilla $14,46 + 0,2549 \cdot \text{massa (kg)}$. Laskennallinen BAC luokiteltiin ”0 – 0,49 ‰”, ”0,50 – 1,00 ‰” tai ”>1,00 ‰”.

Viikoittaisen alkoholikäytön määrä laskettiin nk. portaittainen juomistiheys (*Graduated Frequency, GF*) -mittarin perusteella, jossa kysyttiin eri alkoholimäärien (1–2, 3–4, ..., ≥ 18 annosta päivässä) käytön useutta. Saatu arvio vuosikulutuksesta muunnettiin keskimääräiseksi viikkokulutukseksi (grammaa viikossa). Alkoholin käytön korkean sekä kohtalaisen riskin rajat määriteltiin Alkoholi-ongelman Käypä hoito -suosituksen (2015) perusteella, jossa kohtalaisen käytön raja-arvoksi on määritelty naisilla seitsemän annosta ($7 \times 12 \text{ g} = 84 \text{ grammaa}$ sataprosentista alkoholia) viikossa ja miehillä 14 annosta ($14 \times 12 \text{ g} = 168 \text{ g}$). Korkean riskin rajat eli hälytysrajat olivat naisilla 20 grammaa päivässä ($7 \times 20 \text{ g} = 140 \text{ g}$ grammaa sataprosentista alkoholia viikossa) ja miehillä 40 g päivässä ($7 \times 40 = 280 \text{ g}$ viikossa). Lisäksi arvioitiin akuuttien haittojen todennäköisyyttä nostavaa humalariskiä laskemalla, kuinka monta kertaa vastaaja oli juonut vähintään viisi alkoholiannosta kerralla viimeisen vuoden aikana. Vastaukset jaettiin kolmeen: ”0: ei korkean riskin juomiskertoja”, ”1–11 korkean riskin kertaa” tai ”ainakin 12 korkean riskin kertaa”.

Analyysit

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa käytettiin juomistilanteiden ryhmittelymenetelmänä latenttien luokkien analyysiä (LCA; Lanza ym. 2015); analyysit toteutettiin SAS versio 9.4:llä PROC LCA versio 1.3.2:lla, joka otti huomioon sekä jälkiosituspainot että juomiskertojen ryvästymisen. Paras luokkien määrä pyrittiin tunnistamaan asettamalla luokkien lukumääräksi vuorollaan kolmesta viiteentoista ja iteroimalla ratkaisut 500 kertaa aina eri alkuarvoista lähtien. Parhaan luokkien lukumäärän ratkaisemisessa käytettiin sekä laskennallisia tunnuslukuja (AIC, CAIC, BIC, ABIC, G^2 ; Lin ja Dayton, 1997), että tutkijoiden sisällöllistä tulkintaa ratkaisujen mielekkyydestä. Luokkien ja muuttujien yhteyksistä raportoidaan todennäköisyys väliltä 0 (indikaattori ei kuvaa yhtäkään luokkaan kuuluvista

Taulukko 1. Juomiskertaa koskevat tiedot ja väestökisteristä aineistoon liitetyt tiedot

	Indikaattori	Lisätieto
Juomiskerran kuvailu haastattelusta		
Juomispaikka	omassa tai toisen kodissa, pihalla, mökillä tai vapaa-ajan asunnolla anniskelupaikassa (ravintola, baari, terassi, tai anniskelu liikennevälineissä) muussa kokoontumis- tai juhlatilassa, ulkona, rapussa tai muualla monta paikkaa ulkomailla	Jos juominen tapahtui useammassa paikassa, pyydettiin kertomaan pääasiallinen juomispaikka. Tällöin kirjattiin lisäksi "monta paikka". Mahdollisesti edellisten lisäksi.
Tilanteen luonne	vieraita kävi kotonani, tai vierailu toisen kotona ajanvietteen, pelin, harrastuksen tai muun puuhan yhteydessä ystävien, tuttujien tai kavereiden tapaaminen oli jotain juhlistettavaa (esim. syntymäpäivät, aikaansaannokset, yleinen juhlapäivä, loma) huvittelun tai bilettämisen yhteydessä ruokailun yhteydessä työn puitteissa (esim. asiakastilaisuus, seminaari, edustustilaisuus) saunomisen yhteydessä ei mikään erityinen tilanne	Vastaaja saattoi valita yhden tai useamman. Valittaessa useita pyydettiin kertomaan myös niistä tärkein.
Juomistilanteen seura	yksin vain puoliso (ja mahdollisesti lapsia) läsnä vain yhdestä sukupuolesta koostuva isompi seura eri sukupuolista koostuva isompi seura lapsia muuta perheenjäseniä tai sukulaisia työ- tai opiskelutovereita muuta ystäviä, tuttavii tai naapureita vähintään viiden henkilön ryhmä (mukaan lukien vastaaja)	Neljä ensimmäistä vaihtoehtoa olivat toisensa pois sulkevia.
Aloittamispäivä	maanantai–torstai perjantai–lauantai sunnuntai	
Päätymisaika	klo 07:00–17:59 klo 18:00–23:59 klo 00:00–01:59 klo 02:00–06:59	
Väestökisteritiedot		
Sukupuoli	mies nainen	
Ikä haastatteluajan kohtana	15–29 vuotta 30–59 vuotta 60–79 vuotta	
Siviilisääty vuonna 2016	naimaton avioliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai asumuserossa eronnut/leski tai eronnut/leski rekisteröidystä parisuhteesta	
Koulutusaste vuonna 2016	ylempi korkeakouluaste tai tutkijakoulutusaste alempi korkeakouluaste tai alin korkea-aste keskiaste alempi kuin keskiaste	
Sosioekonominen asema vuonna 2015	ylemmät toimihenkilöt alemmat toimihenkilöt työntekijät opiskelijat eläkeläiset muut (yrittäjät, muut, tuntematon)	
Työttömyyspäivien lkm vuonna 2015	ei työttömyyspäiviä 1–364 päivää koko vuoden työttömänä	
Asuntokunnan vuoden 2015 ekvivalentit rahatulot	alimmat tulodesiilit 1 ja 2 desiilit 3–8 desiilit 9 ja 10	

ta juomiskerroista) ja 1 (indikaattori kuvaa kaikkia luokan juomiskertoja). Juomistilanneluokkien yleisyydet raportoidaan vuoden ajalle suhteutettuina.

Vertaillimme toisiinsa LCA-malleja, joissa ratkaisuna oli kolmesta viiteentoista luokkaa. Mallien sopivuus parani merkitsevästi luokkien määrän lisääntyessä, mutta kahdeksan luokan jälkeen uudet luokat eivät olleet sisällöllisesti mielekkäitä. Esimerkiksi yhdeksän luokan malliin siirryttäessä yksi luokka jakautui kahtia niin, että toisessa luokassa juomiskerta päättyi alkuillasta ja toisessa joko iltapäivällä tai myöhään illalla. Kun punnitsimme mallien sopivuuden tunnuslukuja yhdessä mallien tulkintojen kanssa, päädyimme pitämään kahdeksanluokkaista mallia parhaana kuvaamaan suomalaisten juomiskertoja; luokat olivat selkeästi toisistaan eroavia eikä juomiskertojen jakamisessa luokkiin ollut juurikaan rajatapauksia. Juomiskerrat jaettiin toisensa poissulkeviin luokkiin sen perusteella, mihin luokkaan kuulumisen todennäköisyys oli suurin. Luokkiin kuulumisen todennäköisyyksien keskiarvot olivat eri luokissa suuruudeltaan 0,94 tai korkeampia.

Väestöryhmittäisiä juomistilanteiden jakamia analysoidaan jakamalla aineisto kunkin väestöryhmämuuttujan luokkiin ja testaamalla khiin neliötestillä, onko juomistilanneluokkien jakauma taustamuuttujasta riippumaton. Lisäksi yksittäisten juomistilanneluokkien taustamuuttujien mukaisia eroja tarkastellaan logistisilla regressiomalleilla, jossa selitettävänä muuttujana on kuuluminen tiettyyn juomistilanneluokkaan vs. se, että se kuuluu johonkin muuhun juomistilanneluokkaan, ja selittävinä muuttujina on taustatekijät; malli otti huomioon jälkiosituspainot sekä juomiskertojen ryvästymisen. Näistä raportoidaan tekstissä ryhmien välisten erojen merkitsevyys. Yhteydet eri taustamuuttujien – vaikkapa koulutuksen – ja juomistilanneluokkien välillä voivat olla erilaisia eri ikäryhmissä ja eri sukupuolilla. Tämän arvioimiseksi aineisto jaettiin ryhmiin ensin ikäryhmän (kolmessa luokassa) ja sitten sukupuolen mukaan.

Tulokset

Juomistilanneluokkien luonnehdinnat

Kahdeksaan juomistilanneluokkaan liittyvien indikaattorien todennäköisyydet on esitetty kuviossa 1, ja taulukko 2 tiivistää luokkien keskeiset ominaisuudet. Luokat on nimetty niille tyyppillisten ominaisuuksien mukaan. Kuviossa 1 todennäköisyys 1,000 tarkoittaa, että kaikki kyseisen juomistilanneluokan kerrat liittyvät vastaavaan indikaattoriin; esimerkiksi ”kotona perheen kanssa”, ”kotona yksin”, ”ystävien kanssa kotona” ja ”kotona mies-/naisryhmässä” kaikki juomiskerrat sijoittuvat jonkun kotiin. ”Ystävien kanssa ulkona” -tyyppiset juomiskerrat liittyvät enimmäkseen anniskelupaikoissa juomiseen (0,718), mutta ”ulkona” voidaan juoda myös ”muussa paikassa” (0,282) ja juominen voi aina välillä tapahtua useassa paikassa (0,083).

Juomistilanneluokkien prosenttiosuudet koko vuoden juomiskerroista esitetään taulukossa 2. Yleisimmät juomiskerrat liittyvät kotona juomiseen: 36 prosenttia vuoden kerroista alkoholia juodaan kotona perheen kesken ja 18 prosenttia kerroista juodaan yksin kotona. Kunkin juomiskerran kohdalla taulukossa esitetään kyseiseen kertaan aina liittyvät määreet sekä määreet, jotka usein liittyvät näihin kertoihin. Kotona perheen kanssa juominen on usein vähäistä, se tapahtuu viikonloppuillain ja siihen liittyy usein saunomista (taulukko 2). Korkeimmat keskimääräiset veren alkoholipitoisuudet liittyvät juhlimiseen: paikalla on molempia sukupuolia, juodaan isossa ryhmässä, useissa paikoissa, usein viikonloppuisin ja yöaikaan.

Väestöryhmien väliset erot

Juomistilanneluokkien sukupuolittaiset jakaumat eroavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan (taulukko 3). Sukupuolittaisia juomistilanneluokkien jakaumia vertailtaessa havaitaan, että yksin kotona juominen on miehillä suhteellisesti yleisempää kuin naisilla (23 % ja 8 %, $p < 0,001$), kun taas ystävien kanssa ulkona juominen on naisilla suhteellisesti yleisempää kuin miehillä (13 % ja 6 %, $p < 0,001$). Miehillä on keskimäärin useampia juomiskertoja kuin naisilla (59,9 kertaa ja 32,0 kertaa, $p < 0,001$), mutta tästä huolimatta naisilla on keskimäärin useampia juomiskertoja ystävien kanssa ulkona kuin miehillä (4,0 kertaa ja 3,3 kertaa, $p < 0,001$; taulukko 3 ja liitetaulukko 1, ks. www.julkari.fi).

Taulukko 2. Suomalaisten alkoholin juomiskertojen jakautuminen erilaisiin juomistilanneluokkiin vuoden aikana, juomiskertaa luonnehtivia määreitä sekä juomiskertaan liittyvä keskimääräinen laskennallinen veren alkoholipitoisuus (BAC).

Juomistilanneluokka	Aina	Usein	Osuus vuoden juomis-kerroista (%)	BAC mediaani (‰)
Kotona perheen kanssa	koti, puoliso	vähäistä juomista, viikonloppuilta, saunominen	36	0,22
Yksin kotona	kotona, ei seuraa	vähäistä juomista illalla	18	0,22
Ystävien kanssa kotona	kotona, enemmän ihmisiä	vähäistä juomista, viikonloppuilta, sukulaisia	17	0,23
Ystävien kanssa ulkona	ei kotona, kumpaakin sukupuolta	iso ryhmä, vähäistä juomista, ilta	8	0,22
Juhlmissa	molempia sukupuolia	runsainta juomista, yöllä, viikonloppuisin, iso ryhmä, useita paikkoja	7	1,05
Kotona nais-/miesryhmässä	kotona, yhtä sukupuolta	ystäviä, viikonloppuilta	6	0,39
Ulkona mies-/naisryhmällä	ei kotona, yhtä sukupuolta	ystäviä, ilta	5	0,36
Ulkona yksin tai perheen kanssa	ei kotona, puolison kanssa tai yksin	ulkomailla, ruokailun yhteydessä	4	0,25

	Kotona perheen kanssa	Yksin kotona	Ystävien kanssa kotona	Ystävien kanssa ulkona	Juhlmissa	Kotona mies/nais-porukalla	Ulkona mies/nais-porukalla	Ulkona yksin tai perheen kanssa
Koti (73)	1.000	1.000	1.000	0.000	0.501	1.000	0.000	0.002
Ravintola (20)	0.000	0.000	0.000	0.718	0.315	0.000	0.798	0.859
Muu Paikka (7)	0.000	0.000	0.000	0.282	0.184	0.000	0.201	0.139
Monta paikkaa (9)	0.009	0.002	0.013	0.083	0.447	0.150	0.195	0.066
Ulkomailla (9)	0.004	0.007	0.045	0.353	0.038	0.034	0.204	0.487
Vierailu (13)	0.042	0.014	0.320	0.008	0.247	0.305	0.030	0.000
Ajanviete (10)	0.077	0.129	0.084	0.080	0.138	0.147	0.159	0.133
Ystäviä (22)	0.010	0.001	0.242	0.313	0.572	0.483	0.484	0.025
Juhla (17)	0.046	0.023	0.210	0.294	0.430	0.137	0.138	0.237
Bileet (11)	0.007	0.004	0.016	0.161	0.459	0.108	0.238	0.135
Ruokailu (26)	0.257	0.139	0.293	0.381	0.146	0.161	0.258	0.541
Työ (3)	0.001	0.001	0.005	0.160	0.026	0.012	0.118	0.006
Sauna (27)	0.492	0.340	0.253	0.009	0.103	0.273	0.076	0.018
Ei erityistä (14)	0.214	0.430	0.076	0.023	0.012	0.053	0.027	0.118
Yksin (13)	0.000	1.000	0.000	0.000	0.000	0.003	0.000	0.228
Puoliso (30)	1.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.772
Sama sukup (14)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.997	1.000	0.000
Sekaseura (43)	0.000	0.000	1.000	1.000	1.000	0.000	0.000	0.000
Lapsia (10)	0.110	0.033	0.227	0.107	0.035	0.022	0.001	0.069
Sukulaisia (18)	0.000	0.000	0.513	0.277	0.167	0.200	0.108	0.000
Työtovereita (11)	0.000	0.000	0.051	0.302	0.283	0.181	0.317	0.000
Ystäviä (32)	0.000	0.000	0.398	0.492	0.836	0.688	0.633	0.000
Suuri ryhmä (29)	0.000	0.000	0.395	0.666	0.864	0.221	0.379	0.000
Loppuaika 07–17 (9)	0.071	0.095	0.120	0.127	0.007	0.091	0.107	0.200
Loppuaika 18–24 (70)	0.880	0.827	0.802	0.758	0.089	0.603	0.550	0.669
Loppuaika 00–01 (10)	0.040	0.032	0.069	0.083	0.360	0.172	0.137	0.101
Loppuaika 02–06 (10)	0.008	0.045	0.009	0.031	0.544	0.134	0.206	0.030
Ma–To (26)	0.219	0.372	0.198	0.402	0.112	0.248	0.412	0.423
Pe–La (67)	0.708	0.529	0.711	0.537	0.871	0.701	0.530	0.490
Sunnuntai (7)	0.073	0.099	0.091	0.061	0.017	0.051	0.057	0.086
BAC 0–0,49 (69)	0.781	0.786	0.755	0.797	0.262	0.576	0.632	0.775
BAC 0,50–0,99 (16)	0.154	0.127	0.166	0.144	0.228	0.187	0.196	0.124
BAC 1,00– (14)	0.064	0.087	0.079	0.059	0.510	0.237	0.172	0.101

Kuvio 1. Kahdeksaan juomistilanneluokkaan liittyvien tilanteiden ominaisuuksien todennäköisyydet.

Taulukko 3. Alkoholin juomiskertojen jakautuminen erilaisiin juomistilanneluokkiin vuoden aikana väestöryhmittäin (rivit summautuvat sataan prosenttiin) vastaajilla, jotka ovat tutkimuksessa raportoineet vähintään yhden juomiskerran. Liitetaulukossa 1 (www.julkari.fi) on esitetty juomiskertojen keskimääräiset vuosittaiset lukumäärät väestöryhmittäin.

	Vuoden juomiskerrat / hlö	Kotona perheen kanssa	Yksin kotona	Ystävien kanssa kotona	Ystävien kanssa ulkona	Juhlissa	Kotona nais/miesporukalla	Ulkona nais/porukalla	Ulkona yksin tai perheen kanssa	Ero ryhmien välillä (khi2)	Vastaa- jien lu- kumää- rä (n)	Vastausten lkm aineis- tossa (n)
Koko väestö	46,7	36 %	18 %	17 %	8 %	7 %	6 %	5 %	4 %	p	1 888	6 697
Sukupuoli										p<0,01		
mies	59,9	34	23	16	6	6	7	5	4		995	4 528
nainen	32,0	38	8	18	13	9	6	5	4		893	2 169
Ikäryhmä										p<0,01		
15–29 vuotta	22,2	13	13	12	12	25	13	10	3		635	2 287
30–59 vuotta	61,0	36	16	19	8	6	7	5	4		781	2 828
60–79 vuotta	55,9	47	25	15	5	0	2	2	4		472	1 582
Siviilisääty										p<0,01		
naimaton	32,8	19	15	16	9	17	11	9	3		807	2 892
avioliitossa tai parisuhteessa	57,2	49	11	18	8	3	4	3	5		823	2 933
eronnut tai leski	56,3	21	47	13	6	3	6	3	2		255	862
Koulutus										p<0,01		
vähintään ylempi korkeakoulututkinto	69,8	33	15	23	12	4	5	5	4		209	779
alempi korkea- koulu-aste tai alin korkea-aste	49,0	42	15	17	9	5	4	5	5		445	1 699
keskiaste	42,9	34	18	14	7	10	8	6	3		871	3 108
alempi kuin keskiaste	39,4	33	26	15	5	8	8	3	3		363	1 111
Sosioekonominen asema										p<0,01		
ylemmät toimihenkilöt	62,1	27	20	21	12	5	3	7	5		250	941
alemmat toimihenkilöt	40,7	38	10	18	9	8	8	6	3		398	1 481
työntekijät	38,7	34	15	16	6	10	10	6	3		307	1 053
opiskelijat	25,5	11	14	13	13	27	10	10	3		196	689
eläkeläiset	57,8	47	26	14	4	1	2	2	4		402	1 334
muut (yrittäjät, tunteamaton, muut)	48,5	34	16	15	7	9	10	5	4		331	1 187
Työttömyys										p<0,01		
ei työttömänä vuoden aikana	48,9	36	19	17	8	6	6	5	3		1 569	5 568
1–364 päivää vuoden aikana	36,3	32	13	15	5	13	9	6	6		278	994
koko vuoden työttömänä	32,4	42	7	12	5	12	11	6	5		41	135
Kotitalouden tulodesiili (matalasta korkeaan)										p<0,01		
desiilit 1–2	35,8	23	26	14	7	13	10	6	2		318	1 075
desiilit 3–8	43,8	38	20	17	6	7	6	4	3		1 098	3 827
desiilit 9–10	60,6	37	13	17	11	5	6	6	6		460	1 759
Alkoholin keskimääräiseen kulutukseen liittyvä riski										p<0,01		
vähäinen riski	35,9	39	16	16	9	6	6	5	4		1 591	5 573
kohtalainen riski	86,4	27	21	19	9	10	5	6	5		193	699
korkea riski	138,3	32	23	18	3	8	10	5	2		104	425
Kerralla juodun alkoholin määrä vähintään 5 annosta										p<0,01		
ei korkean riskin juo- makertoja	27,6	46	21	15	7	1	3	3	6		554	1 651
vuoden aikana 1–11 korkean riskin kertaa	39,8	41	13	19	11	5	5	4	3		708	2 660
vuoden aikana ainakin 12 korkean riskin kertaa	71,4	29	21	16	6	10	8	6	4		626	2 386

Nuorilla ja nuorilla aikuisilla yleisin juomistilanne- luokka on juhliminen (25 %); juhlimisen suhteellinen osuus on sitä pienempi, mitä vanhempaan ikäryhmään henkilö kuuluu: 60 vuotta täyttäneet eivät juuri enää käy ”juhlimassa” (taulukko 3, $p < 0,001$). Myös mies-/naisryhmässä juominen sekä kotona että ulkona on sitä harvinaisempaa, mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys ($p < 0,001$). Mitä vanhemmasta henkilöstä on kysymys, sitä suurempi osa juomisesta tapahtuu kotona, joko perheen kanssa tai yksin ($p < 0,001$).

Avioliitossa tai parisuhteessa elävät juovat useimmin kotona perheen kanssa, eronneet tai lesket yksin kotona, kun taas naimattomilla juominen jakautuu laajalti kaikenlaisiin tilanteisiin (taulukko 3). Koulutusryhmissä merkittävin ero voidaan havaita ystävien kanssa ulkona juomisen osuudessa juomiskerroista: niiden osuus on vähiten koulutetuilla 5 prosenttia juomiskerroista, keskiasteen koulutuksen saaneilla 7 prosenttia, alemman korkeakouluasteen tai alimman korkeasteen koulutetuilla 9 prosenttia ja vähintään ylempään korkeakoulututkinnon saaneilla 12 prosenttia (kaikkien parittaisten erojen $p < 0,05$). Sosioekonomisista ryhmistä opiskelijat erottuvat selkeimmin muista ryhmistä: heidän juomisensa yleisin tilanne on juhliminen (27 %) ja opiskelijoiden juomiskerroista on muita ryhmiä pienempi osuus kotona perheen kanssa juomista (11 %, $p < 0,001$). Eläkeläisten juomiskerroista muita ryhmiä suurempi osuus tapahtuu yksin kotona ($p < 0,001$), useimmin kuitenkin perheen kanssa kotona. Ylemmässä ammattiasemassa muita ryhmiä suhteellisesti suurempi osa juomiskerroista on ystävien kanssa juomista, joko kotona ($p < 0,001$) tai ulkona ($p < 0,001$). Alemman ammattiaseman ryhmissä juominen kotona mies-/naisryhmässä on yleisempää kuin ylempien toimihenkilöiden ryhmässä ($p < 0,001$). Pitkäaikaisesti työttömät juovat muita harvemmin yksin kotona ($p = 0,007$), kun taas koko vuoden työllisinä olleiden ryhmässä juhliminen on muita ryhmiä harvinaisempaa ($p < 0,001$). Alimmissa kotitalouden tuloryhmissä kotona juodaan useimmin yksin (26 % kaikista kerroista, vs. 23 % perheen ja 14 % ystävien kanssa), kun taas ylemmissä tuloryhmissä kotona juodaan useimmin perheen kanssa (37–38 %, vs. yksin 13 % ja ystävien kanssa 17 %). Alimmissa tuloryhmissä juhlietaan ja juodaan kotona mies-/naisryhmissä kotona muita ryhmiä useammin ($p < 0,001$). Ylimmissä tuloryhmissä taas juodaan enemmän ulkona: yksin, perheen kanssa tai ystävien kanssa.

Väestöryhmäerot eri ikäryhmissä

Osa edellä havaituista juomiskertojen jakaumien eroista selittyy sillä, että väestöryhmien ikäjakautumat ovat erilaisia: opiskelijat ovat useimmiten nuoria, eläkeläiset ovat useimmiten vanhoja, ja tulot ovat alempia sekä nuorilla että eläkeikäisillä kuin keski-ikäisillä. Yleisesti näyttää siltä, että ikä määrittää juomiskertojen jakaumaa enemmän kuin siviilisääty, koulutus, ammattiasema, työttömyys tai tuloryhmä (liitetaulukko 2). Juhliminen on muista ryhmittelytekijöistä riippumaton nuoruusiän ilmiö, ja kotona juominen on yleisempää vanhemmissa ryhmissä ($p < 0,001$). Naimattomat nuoret juovat juhlimassa ollessaan, naimattomat 60 vuotta täyttäneet sen sijaan yksin kotona. Toisaalta eronneet tai lesket taas juovat yleisimmin yksin kotona iästä riippumatta (40–53 %).

Väestöryhmäerot miehillä ja naisilla

Sukupuolittain tarkasteltuna selkein havainto on se, että yksin kotona juominen on miesten juomistilanne, kun taas naiset juovat perheen tai ystävien seurassa, joko kotona tai ulkona (taulukko 3), ja tämä päähavainto on melko riippumaton muista ryhmittelytekijöistä (liitetaulukko 3). Esimerkiksi eronneet miehet juovat kotona yksin, mutta eronneet naiset juovat perheen kanssa kotona tai ystävien kanssa ulkona. Samoin lyhytaikaisesti työttömänä olleiden miesten juomiskertojen jakauma eroaa naisten juomiskerroista siten, että miehet juovat useammin yksin kotona, naiset taas ystävien kanssa ulkona. Toisaalta koko vuoden työttömänä olleilla miehillä kotona miesryhmässä tai ystävien kanssa juominen on yleistä, työttömillä naisilla taas perheen kanssa kotona tai ulkona juominen. Myös pienituloisilla sukupuolten erot ilmenevät siinä, että miehet juovat useammin yksin kotona, kun taas naiset kotona perheen kanssa tai muissa sosiaalisissa tilanteissa. Nuorimmassa ikäryhmässä miehet juovat usein kotona miesryhmässä ja nuoret naiset juovat molemmista sukupuolista koostuvissa ystäväryhmissä ulkona. Saman suuntainen havainto koskee eläkeläisiä: miehillä yksin kotona juominen on yleistä, naisilla sen sijaan ystävien kanssa kotona tai ulkona juominen.

Riskijuomisen väestöryhmäerot

Seuraavaksi katsoimme riskikäyttäjiiä. Riski oli korkea joko korkean keskimääräisen kulutuksen vuoksi (”korkean keskimääräisen riskin alkoholin käyttäjät”) tai yksittäisillä juomiskerroilla juotujen

suurten määrien vuoksi (”korkean kertariskin alkoholinikäyttäjät”). Korkean keskimääräisen riskin alkoholinikäyttäjät joivat muita useammin kotona mies-/naisryhmässä ($p < 0,001$; taulukko 3). Myös korkean kertariskin alkoholinikäyttäjät nauttivat muita useammin alkoholia kotona mies-/naisryhmässä ($p < 0,001$). Korkean kertariskin alkoholinikäyttäjät eroavat muista siinä, että heidän juomiskerroistaan pienempi osuus on kotona perheen kanssa juomista ja suurempi osuus mies-/naisryhmässä juomista jonkun kotona, ulkona tai juhlimassa. Ne, jotka juovat ainoastaan pieniä määriä alkoholia, juhliivat muita harvemmin ja juovat vain harvoin mies-/naisryhmissä ($p < 0,001$; liitetaulukko 1).

Riskijuojilla tilannejakauma on vielä voimakkaammin riippuvainen iästä kuin koko väestössä (liitetaulukko 2, www.julkari.fi). Korkean keskimääräisen riskin alkoholinikäyttäjien ryhmässä nuorimmilla kotona perheen kanssa juomisen osuus on 7 prosenttia, 30–59-vuotiailla 26 prosenttia ja 60 vuotta täyttäneillä 60 prosenttia, kun kaikkien tutkittujen joukossa osuudet olivat ikäryhmittäin 13 prosenttia, 36 prosenttia ja 47 prosenttia. Korkean kertariskin alkoholinikäyttäjillä juhliminen on nuorilla yleisin tilanne (29 % kerroista), mutta vanhemmilla melko harvinaisen (7 % ja 1 %) – vanhemmat ikäryhmät juovat humalaan kotona, joko perheen seurassa tai yksin. Sukupuoliryhmätarkastelussa nähdään naisten osalta, että vähäisen kokonaiskulutuksen ryhmän juomista luonnehtii muita enemmän ystävien kanssa ulkona juominen, korkean kokonaiskulutuksen ryhmän tilanteissa taas korostuu juhliminen (liitetaulukko 3, www.julkari.fi). Nämä kaksi juomistilanneluokkaa eroavat toisistaan siinä, että juhliessa juodaan usein monessa paikassa, juominen jatkuu myöhään yöhön ja juodut määrät ovat suuria (kuvio 1). Korkean kertariskin alkoholinikäyttäjistä naisilla juominen paikantuu miehiä useammin ulkona juomiseen ($p = 0,004$) tai juhlimiseen ($p < 0,001$); miehillä yksin kotona juominen on yleistä.

Pohdinta

Kolme suomalaisten yleisintä juomistilannetta kattoi kaikkiaan yli 70 prosenttia kaikista suomalaisten juomiskerroista. Ne kaikki sijoittuivat kotiin ja tapahtuivat joko perheen (36 %) tai ystävien kanssa (17 %) tai yksin (18 %). Näissä tilan-

teissa juodut määrät jäivät keskimäärin melko pieniksi. Kotona juominen oli runsaampaa, jos paikalla oli vain joko mies- tai naisryhmä; alkoholia saatettiin käyttää sosiaalisena liukasteena. Myös ravintolassa tai muualla kodin ulkopuolella juomiseen mies-/naisryhmässä liittyi muita tilanteita runsaampia määriä alkoholia. Juhliminen kuvasi suuren ryhmän myöhään yöhön jatkuvaa tapahtumaa, jossa alkoholia käytettiin usein runsaasti, mahdollisesti kohottamaan tunnelmaa tai korostamaan tilanteen erityisyyttä. Väestöryhmittäisissä tarkasteluissa havaittiin, että perheen kanssa kotona juominen oli yleisin juomistilanne sekä miehillä että naisilla, mutta seuraavaksi yleisin tilanne oli miehillä yksin kotona juominen, kun taas naisilla juomiskerroilla oli mukana lähes aina perhe tai ystäviä. Juhliminen liittyi muita juomistilanteita selvemmin ikään: nuorilla aikuisilla neljännestä juomiskerroista oli luonteeltaan juhlimista, eläkeikäisillä juhlimiskertojen osuus oli alle puoli prosenttia. Tämä saattaa kertoa siitä, että nuoret pyrkivät edistämään juomisella toisen tyyppisiä sosiaalisia tavoitteita kuin keski-ikäiset ja sitä vanhemmat. Nuoret käyvät useammin juhlimassa ja etsivät kumppania niin, että juomiskerrat kestävät myöhään yöhön ja alkoholia kuluu paljon (Mäkelä & Warpenius 2020); keski-ikäiset ja pariskunnat useammin seurustelevat ruokapöydän ääressä tai vain jäävät kotisohvalle lasin ääreen. Vuoden mittaan paljon alkoholia käyttävien juomiskerrat olivat muuten samanlaisia kuin vähäisemmin alkoholia käyttävillä, mutta juomiskertoja oli kokonaisuudessaan vuoden aikana huomattavasti enemmän. Kun korkea riski määriteltiin kerralla juodun alkoholimäärän eli humalahaittojen riskin perusteella, korkean riskin ryhmän juomistilanteissa korostuivat juhliminen sekä mies-/naisryhmässä juominen.

Juomiskertojen luokitteluanalyysiä on tehty Suomessa aiemmin vuoden 2008 aineistolla (Mustonen ym. 2014), ja siinäkin päädyttiin kahdeksaan luokkaan, joista viidessä juomisen paikka oli koti. Juomistilanneluokkien yleisyyksiä ei näiden kahden tutkimuksen osalta voi suoraan verrata, koska luokittelu on tehty aineistolähtöisesti molemmissa aineistoissa erikseen. Voidaan kuitenkin todeta, että myös Mustosen ym. (2014) tutkimuksessa yleisintä juomiskertaa luonnehtii ”vähäinen juominen perheen kanssa kotona”. Isossa-Britanniassa vastaavan tyyppisessä luokitteluanalyysissä viisi kahdeksasta juomistilanteesta sijoittui kotiympäristöön ja yleisin tilanne oli ”vä-

häinen juominen kotona puolison seurassa” (Ally ym. 2016). Tällainen ”arkijuominen” saattaa olla osa siirtymää työpäivästä illan vapaa-aikaan tai alkoholin nauttimista ruokajuomana. Suomessa se saattaa olla osa saunomista. Runsas juominen on liitetty baareissa tai muuten kodin ulkopuolella juomiseen sekä Suomessa (Mäkelä & Warpenius 2020), Britanniassa (Ally ym. 2016) että Pohjois-Amerikassa (Kairouz & Greenfield 2007). Miesryhmässä juominen on aiemminkin liitetty runsaaseen juomiseen, erityisesti baareissa tai ravintoloissa (Alasuutari 1986), mutta myös naisryhmissä juomisen on todettu olevan runsaampaa kodin ulkopuolella (Harford 1983). Runsainta juominen on silloin, kun anniskelupaikassa juomista edeltävät ”etkot” (vastinpari ”jatkoille”) kotiympäristössä (Stanesby ym. 2019). Tuloksissamme tämä näkyy juomistilanneluokan ”juhliminen” kohdalla: juodaan useissa paikoissa, ison ryhmän kanssa – ja juodaan paljon. Nuorilla aikuisilla tällaisia tilanteita oli neljännes vuoden kaikista juomiskerroista.

Yksin kotona juominen näyttää tulostemme mukaan painottuvan paitsi miessukupuoleen, myös vanhempiin ikäryhmiin sekä osin koulutuksellisesti tai tulotasoltaan heikompiin väestöryhmiin. Vaikka kotona yksin juominen on tyypillisesti vähäisten määrien juomista, isoon lukumäärään mahtuu mukaan myös paljon tilanteita, joissa määrät ovat suurempia, ja ne kattoivat yli neljänneksen miesriskikäyttäjien juomiskerroista. Yksin juomisen on todettu olevan erityisen riskialtista nuorilla aikuisilla (Keough ym. 2018), mutta myös vanhemmilla, jos juodut määrät ovat runsaita (Bourgault & Demers 1997). Yksin juominen on todennäköisesti yleistymässä, sillä yhden hengen kotitalouksien osuus väestössä on jo 40 prosenttia ja niiden osuus on yleistyvien avio- ja avoerojen sekä väestön ikääntymisen johdosta kasvussa (SVT 2020).

Tutkimuksemme perustuu korkealaatuiseen, Manner-Suomea edustavaan haastatteluaineistoon, jossa on kerättyä yksityiskohtaiset kuvaukset lähes seitsemästä tuhannesta todellisesta, toteutuneesta juomiskerrasta. Haastatteluun tavoitettiin 60 prosenttia otoksesta, jota voidaan pitää melko hyvänä aktiivisuutena. Vastajiin pyrittiin ottamaan yhteyttä keskimäärin kuusi kertaa; yhteydenottoon vastanneiden mutta haastattelusta kieltäytyneiden osuus kasvoi aiemmista vuosista ja oli vuonna 2016 jo yli 20 prosenttia (Ahtinen ym. 2018). Yleisimmät kieltäytymisen syyt olivat

ajanpuute ja kiinnostuksen puute aihetta kohtaan (Ahtinen ym. 2018). Kadon aiheuttamaa valikoitumista voitiin korjata käyttämällä jälkiosituspainoja. Suvi Ahtisen (mt.) katoanalyysin mukaan alkoholin suurkuluttajat eivät olleet sen vaikeammin tavoitettavissa kuin muutkaan. Toisaalta tiedetään, että aineistosta laskettu alkoholin kokonaiskulutus on alle puolet tilastoidusta (ja arvioidusta tilastoimattomasta) kokonaiskulutuksesta (Mäkelä 2018c). Siksi on mahdollista, että juomiskertojen keskimääräiset veren alkoholipitoisuudet ovat taulukossa 1 esitettyjä laskennallisia arvioita suurempia. On myös mahdollista, että aliarviointia tapahtuu enemmän joissakin tilanteissa kuin toisissa, mutta tällaisesta ei ole mitään tutkimustietoa olemassa. Tuloksista ei voi tehdä päätelmiä syy-seuraussuhteista; on esimerkiksi mahdollista, että suurempi seurue edesauttaa runsasta juomista, mutta on myös mahdollista, että runsaasti juovat hakeutuvat muita useammin alkoholinkäyttötilanteisiin, joissa on läsnä suuri ryhmä.

Alkoholihaittoja erotellaan usein kroonisiin ja akuutteihin; krooniset haitat liittyvät runsaaseen kokonaiskulutukseen ja akuutit runsaaseen kertakulutukseen (Lintonen & Mäkelä 2018). Paitsi yksilötasolla, myös väestössä ilmenevät alkoholihaitat liittyvät sekä runsaaseen kokonaiskulutukseen (esim. maksa- ja haimataudit, syövät, mielenterveyden ongelmat) että runsaan kertakulutuksen yleisyyteen (tapaturmat, väkivalta). Kotiympäristössä yksin tai perheen kesken juodun alkoholin osuus kokonaiskulutuksesta on Suomessa 40 prosenttia (Mäkelä ym. 2021) ja Britanniassa 46 prosenttia (Ally ym. 2016). Alkoholinkäyttötilanteiden analyysi lisää siis ymmärrystämme siitä, että suuri osa kroonisten haittojen kannalta olennaisesta alkoholinkäytöstä tulee hyvin tavallisista, harmittoman tuntuisista tilanteista. Nämä tilanteet eivät edusta yksittäisinä tilanteina riskijuomista, eivätkä ole tuomittavia tai vaarallisia; niiden riskit johtuvat ennemminkin kyseisten tilanteiden suuresta lukumäärästä. Tässä mielessä ne vertautuvat vaikkapa liiallisen suolan käytön tai tyydytynyttä rasvaa sisältävän ruuan riskeihin: yksittäiset suolaiset tai rasvaiset ateriat eivät ole vaarallisia, vaan riski kasvaa, jos tällaisia aterioita on ruokavaliossa kovin usein. Kotiympäristössä tapahtuvaan runsaaseen juomiseen voidaan pyrkiä vaikuttamaan yhtäältä politiikkatoimien kuten saatavuuden ja hinnoittelun kautta, toisaalta alkoholinkäytön puheeksi otolla terveydenhuollossa (Lintonen ym. 2019) ja viestinnäl-

lä. Akuuttien, lähinnä humalatilaila aiheuttamien haittojen kohdalla juhliminen oli keskeinen tilanne nuorilla aikuisilla, tätä vanhemmilla kotona perheen kanssa tai yksin juominen. Kansainvälinen tutkimuskirjallisuus kertoo juhlimistilanteen olevan haitoilta altis myös muissa maissa (Stanesby ym. 2019; Dietze ym. 2014; Hughes ym. 2011; Labhart ym. 2014; Miller ym. 2014). Viestinnällä voidaan yrittää vaikuttaa siihen, että juhliessa käy-

tetään juomisen hallintaan erilaisia keinoja, kuten alkoholittomien juomien juomista, juomisen rajoittamista ennalta päätettyyn määrään tai juomisen lopettamista tiettyyn kellonaikaan (Warpenius ym. 2018). Yksin kotona runsaasta kertajuomisesta aiheutuvat haitat koskevat lähinnä juojaa itseään, mutta kun läsnä on puoliso tai lapsia, humalaila voi aiheuttaa muille ahdistavia kokemuksia ja mahdollisesti myös väkivallan uhkaa.

Saapunut 24.6.2021
Hyväksytty 4.11.2021

KIRJALLISUUS

- Ahtinen, Suvi & Mäkelä, Pia & Nevalainen, Jaakko & Hokka, Päivi & Lintonen, Tomi (2018) Juomapatutkimuksen haastatteluaktiivisuus on laskenut – mitä vuosien 1968–2016 aikana on tapahtunut? *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2), 191–198.
- Alasuutari, Pertti (1986) Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi: tutkimus alkoholismien suhteesta emokulttuuriin. Tampere: Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen sarja A 9.
- Alkoholiongelman hoito. Käypä hoito -suositus (2015) Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecim ja Päihdelääketieteen yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim [päivitetty 24.06.2021]. www.kaypahoito.fi.
- Ally, Abdallah K. & Lovatt, Melanie & Meier, Petra S. & Brennan, Alan & Holmes, John (2016) Developing a social practice-based typology of British drinking culture in 2009–2011: Implications for alcohol policy analysis. *Addiction*, 111 (9), 1568–1579. doi:10.1111/add.13397
- Bourgault, Chantal & Demers, Andrée (1997) Solitary drinking: A risk factor for alcohol-related problems? *Addiction* 92 (3), 303–312.
- Brick, John (2006) Standardization of alcohol calculations in research. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 30 (8), 1276–1287. doi:10.1111/j.1530-0277.2006.00155.x
- Demers, Andrée (1997) When at risk? Drinking contexts and heavy drinking in the Montreal adult population. *Contemporary Drug Problems* 24 (3), 449–471. doi:10.1177/009145099702400303
- Dietze, Paul & Agius, Paul A. & Livingston, Michael & Callinan, Sarah & Jenkinson, Rebecca & Lim, Megan S. C. & Wright, Cassandra & Room, Robin (2017) Correlates of alcohol consumption on heavy drinking occasions of young risky drinkers: Event versus personal characteristics. *Addiction* 112 (8), 1369–1377. doi:10.1111/add.13829
- Dietze, Paul M. & Livingston, Michael & Callinan, Sarah & Room, Robin (2014) The big night out: What happens on the most recent heavy drinking occasion among young Victorian risky drinkers? *Drug and Alcohol Review* 33 (4), 346–353. doi:10.1111/dar.12117
- Harford, Thomas (1983) A Contextual Analysis of Drinking Events. *International Journal of Addictions* 18 (6), 825–834.
- Henkel, Dieter (2011) Unemployment and substance use: a review of the literature (1990–2010). *Current Drug Abuse Reviews* 4 (1), 4–27.
- Herttua, Kimmo & Mäkelä, Pia & Martikainen, Pekka (2008) Changes in Alcohol-Related Mortality and its Socioeconomic Differences After a Large Reduction in Alcohol Prices: A Natural Experiment Based on Register Data. *American Journal of Epidemiology* 168 (10), 1110–1118.
- Herttua, Kimmo & Mäkelä, Pia & Martikainen, Pekka (2015) Educational inequalities in hospitalization attributable to alcohol: a population-based longitudinal study of changes during the period 2000–07. *Addiction* 110 (7), 1092–1100. <https://doi.org/10.1111/add.12933>
- Hughes, Karen & Quigg, Zara & Bellis, Mark A. & van Hasselt, Ninette & Calafat, Amador & Kosir, Matej & Juan, Montse & Duch, Mariangels & Voorham, Lotte (2011) Drinking behaviours and blood alcohol concentration in four European drinking environments: A cross-sectional study. *BMC Public Health* 11(1), 918. doi:10.1186/1471-2458-11-918
- Härkönen, Janne & Savonen, Jenni & Virtala, Esa & Mäkelä, Pia (2017) Suomalaisten alkoholinkäyttötavat 1968–2016: Juomapatutkimusten tuloksia. Raportti 3/2017. Helsinki: Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-873-9>
- Kairouz, Sylvia & Greenfield, Thomas (2007) A comparative multi-level analysis of contextual drinking in American and Canadian adults. *Addiction* 102 (1), 71–80.
- Katainen, Anu & Maunu, Antti (2017) Muutakin kuin tietoa. Terveyskäyttäytymisen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Teoksessa Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Mäki-Opas, Tomi (toim.) *Terveys sosiologian linjoja*. Helsinki: Gaudeamus, 143–157.

- Keough, Matthew T & O'Connor, Roisin M. & Stewart, Sherry H (2018) Solitary drinking is associated with specific alcohol problems in emerging adults. *Addictive Behaviors* 76 (1), 285–290. doi: 10.1016/j.addbeh.2017.08.024.
- Kuntsche, Emmanuel & Dietze, Paul & Jenkinson, Rebecca (2014) Understanding alcohol and other drug use during the event. *Drug and Alcohol Review* 33 (4), 335–337. doi:10.1111/dar.12171
- Labhart, Florian & Wells, Samantha & Graham, Kathryn & Kuntsche, Emmanuel (2014) Do individual and situational factors explain the link between predrinking and heavier alcohol consumption? An event-level study of types of beverage consumed and social context. *Alcohol and Alcoholism* 49 (3), 327–335. doi:10.1093/alcalc/agu001
- Lanza, Stephanie T. & Dziak, John J. & Huang, Liying & Wagner, Aaron & Collins, Linda M. (2015) PROC LCA & PROC LTA users' guide (Version 1.3.2). University Park: The Methodology Center, Penn State. Retrieved from <http://methodology.psu.edu>
- Lin, Ting H. & Dayton, C. Michael (1997) Model selection information criteria for non-nested latent class models. *Journal of Education and Behavioral Statistics* 22 (3), 249–264.
- Lintonen, Tomi & Mäkelä, Pia (2018) Kuinka suuri osa juomisesta on alkoholin riskikäyttöä? Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) Näin Suomi juo – Suomalaisien muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018, 39–48.
- Lintonen, Tomi & Niemelä, Solja & Mäkelä, Pia (2019) Alkoholinkäytön hälytysrajan ylittäviä käyttäjiä on Suomessa vähintään viisi prosenttia väestöstä. Vuoden 2016 Juomatapatutkimuksen tuloksia. *Duodecim* 135 (16), 1459–1466.
- Mackenbach, Johan P & Kulhánová, Ivana & Bopp, Matthias & Borrell, Carme & Deboosere, Patrick & Kovács, Katalin & Looman, Caspar & Leinsalu, Mall & Mäkelä, Pia & Martikainen, Pekka & Menielle, Gwenn & Rodríguez-Sanz, Maica & Rychtariková, Jitka & de Gelder, Rianne (2015) Inequalities in Alcohol-Related Mortality in 17 European Countries: A Retrospective Analysis of Mortality Registers. *PLOS Medicine* 12 (12), e1001909. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001909>
- Maunu, Antti & Katainen, Anu (2021) Sosiaalisia suhteita ja konkreettisia käytäntöjä. Kuinka ammatettiin opiskelevat nuoret merkityksellistävät terveyteen vaikuttavaa käyttäytymistä? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 58, 114–127.
- Meier, Petra S. & Warde, Alan & Holmes, John (2018) All drinking is not equal: How a social practice theory lens could enhance public health research on alcohol and other health behaviours. *Addiction* 113 (2), 206–213. doi:10.1111/add.13895
- Miller, Peter & Pennay, Amy & Droste, Nicolas & Butler, Erin & Jenkinson, Rebecca & Hyder, Shannon & Quinn Brennan, Chikritzhs, Tanya & Tomsen, Stephen, Wadds, Philip & Jones, Sandra C., Palmer, Darren & Barrie, Lance, Lam, Tina & Gilmore, William & Lubman, Dan I (2014) A comparative study of blood alcohol concentrations in Australian night-time entertainment districts. *Drug and Alcohol Review* 33 (4), 338–345. doi:10.1111/dar.12145
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Lintonen, Tomi (2014) Toward a typology of drinking occasions: Latent classes of an autumn week's drinking occasions. *Addiction Research & Theory* 22 (6), 524–534. doi:10.3109/16066359.2014.911845
- Mäkelä, Pia (2018a) Miten käyttötavat ovat muuttuneet? Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) Näin Suomi juo – Suomalaisien muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 26–38.
- Mäkelä, Pia (2018b) Miten työikäisten yhteiskunnallinen asema on yhteydessä alkoholinkäyttöön? Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) Näin Suomi juo – Suomalaisien muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 168–177.
- Mäkelä, Pia (2018c) Menetelmälliite: Juomatapatutkimuksen aineisto. Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) Näin Suomi juo – Suomalaisien muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 269–277.
- Mäkelä, Pia & Kumpulainen, Pekka & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi (2021) How are all drinking occasions, intoxication occasions, and all alcohol consumed distributed across different types of drinking occasion? A typology of drinking occasions in Finland. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, hyväksytyt julkaistavaksi.
- Mäkelä, Pia & Savonen, Jenni & Härkönen, Janne (2017) Juomatapatutkimus 2016: menetelmäkuvaus, aineistot ja kysymyslomakkeet. Työpapereita 25/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mäkelä, Pia & Warpenius, Katariina: Night-time is the right time? Late-night drinking and assaults in Finnish public and private settings. *Drug and Alcohol Review* 39 (4), 321–329.
- Paljärvi, Tapio & Martikainen, Pekka & Leinonen, Taina & Pensola, Tiina & Mäkelä, Pia (2014) Non-employment histories of middle-aged men and women who died from alcohol-related causes: a longitudinal retrospective study. *PLoS One* 9 (5), e98620.
- Päihdetilastollinen vuosikirja 2019 (2020) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Stanesby, Oliver & Labhart, Florian & Dietze, Paul. & Wright, Cassandra J. C. & Kuntsche, Emmanuel (2019) The contexts of heavy drinking: A systematic review of the combinations of context-related factors associated with heavy drinking occasions. *Plos One* 14 (7), e0218465. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218465>

- Stevley, Abigail K. & Holmes, John & McNamara, Simon & Meier, Petra S. (2020a) Drinking contexts and their association with acute alcohol-related harm: A systematic review of event-level studies on adults' drinking occasions. *Drug and Alcohol Review* 39 (4), 309–320. doi:10.1111/dar.13042
- Stevley, Abigail K. & Holmes, John & Meier, Petra S. (2020b) Contextual characteristics of adults' drinking occasions and their association with levels of alcohol consumption and acute alcohol-related harm: A mapping review. *Addiction* 115 (2), 218–229. doi:10.1111/add.14839
- SVT, Suomen virallinen tilasto (2020) Väestörakenne [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 22.6.2021].
- Warde, Alan (2005) Consumption and Theories of Practice. *Journal of Consumer Culture* 5 (2), 131–153. doi:10.1177/1469540505053090.
- Warpenius, Katariina & Mäkelä, Pia & Raitasalo, Kirsimarja & Castrén, Sari (2018) Miten suomalaiset hallitsevat alkoholinkäyttöään? Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) *Näin Suomi juo – Suomalaisen muuttuvat alkoholinkäyttötavat*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 237–248.
- Watson, Patricia E. & Watson, Ian D., & Batt, Richard S. (1981) Prediction of blood alcohol concentrations in human subjects. updating the Widmark Equation. *Journal of Studies on Alcohol* 42 (7), 547–556. <https://www.jsad.com/doi/pdf/10.15288/jsa.1981.42.547>

ENGLISH SUMMARY

Tomi Lintonen & Pekka Kumpulainen & Janne Härkönen & Pia Mäkelä: In what situations do Finnish people drink alcohol – and how do drinking situations differ between population groups? (Millaisissa tilanteissa suomalaiset käyttävät alkoholia – ja miten tilanteet eroavat väestöryhmittäin?)

Alcohol drinking is linked with a context and the acute effects of alcohol are known to relate to the characteristics of the drinking situation. We identify typical Finnish drinking situations using information on the actual drinking contexts and characteristics of drinking occasions. Secondly, we explore population group differences in the distribution of drinking situations. Our third aim is to analyse how drinking situations differ between risky drinkers and others. The Finnish Drinking Habits Survey data were collected by interviewing a random sample of people aged 15 to 79 years in Finland (2,285 respondents; 60% of the sample). Latent Class Analysis was used to study detailed information on contexts of past drinking occasions (n=6,697).

The three most common drinking situations took place at home either in the company of the family

(36%), alone (18%) or with friends (17%). 'Big party nights' was an occasion characterized by heavy drinking in a big group lasting until the early hours; one quarter of drinking occasions among young adults were party nights. Drinking in the company of the family was the most common situation among both men and women. Among men, the second most common situation was drinking alone at home, whereas women almost always drank in the company of friends or family. The drinking contexts for people consuming risky amounts of alcohol over the year were similar to those of other people, but the number of drinking occasions was considerably higher. Even though only small amounts were consumed on each occasion, the total amount of alcohol may add up to a level associated with increased health risks. Frequent risky single occasion drinking was particularly common at big parties and among single-sex groups. However, older adults also generally drank larger amounts at home, either with the family or alone.

Keywords: drinking habits, event-level analysis, sociodemographic group, alcohol use, alcohol use situations.

KIRJOITTAJAT

Lintonen, Tomi, dos., FT, tutkimusjohtaja, Alkoholitutkimussäätiö

([tomi.lintonen\[at\]alkoholitutkimussaatio.fi](mailto:tomi.lintonen[at]alkoholitutkimussaatio.fi))

Kumpulainen, Pekka, TkT, Datatohtori ([pekka.kumpulainen\[at\]datatohtori.fi](mailto:pekka.kumpulainen[at]datatohtori.fi))

Härkönen, Janne, VTT, erikoistutkija, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ([janne.harkonen\[at\]thl.fi](mailto:janne.harkonen[at]thl.fi))

Mäkelä, Pia, dos., VTT, tutkimusprofessori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ([pia.makela\[at\]thl.fi](mailto:pia.makela[at]thl.fi))